

olyan gazdagok, hogy mögöttük szerényen húzódik meg Papp Dániel alakja. Van az előszóban valami nagyvonalúság, székszavúság, széleskörű kitekintés, játékos kézbentartása és csillogtatása az egész századvégi irodalomnak, amit néhol remekül jellemez néhány mondattal — kell-e remekebb megvilágítás, mint amivel szétválasztja Herczeg Ferenc meghamisított tejszínhabos, huszártisztes, bokacsattogtatós Bácskáját Papp Dánielétől —, de mégis kevés azoknak, akiknek elsősorban szeretnénk és szeretné a bevezető írója is felfedezni Papp Dánielt. A bevezetőnek ez a szépséghibája természetesen alig von le valamit az eddigi legjobb Papp Dániel tanulmány értékéből.

A válogatás, kiemelve a legjobb írásokat, jól egészíti ki és sikerrel mutatja meg Papp Dániel írói egyéniségét, noha a kötet elején a korai művek elbírálásánál az elnéző liberalizmus helyét szorít néhány gyengébb novellának is.

A kötet esztétikai kivitelezésének értékét nagyban növelik Kass János rutinos vonalvezetésű illusztrációi, melyek közül néhány — a *Csempészbecsület*, a *beosztott altábornagy*, a *Lutzék történetei* című novellákhoz készültek — nemcsak a szöveghez jól illő jellemző figurákat rajzol, hanem művészi igényűek is. A kötetet Lázár György alapos, de néhol kissé bőbeszédű jegyzetei zárják.

Téglás Tivadar

Dolmányos István: Költők barátságától népek testvériségéig. Magyar—orosz haladó művelődési kapcsolatok a dualizmus korában. Bp. 1959. Gondolat K. 220 l.

Az utóbbi években filológiai folyóiratainkban számos, az orosz—magyar kulturális kapcsolatokra vonatkozó részlettanulmány, adatközlés látott napvilágot. Megtörtént az anyag egy részének összefoglalása is (Rejtő István: Az orosz irodalom fogadtatása Magyarországon. Bp. 1958. Akadémiai K. [Irodalomtörténeti Füzetek, 21.]). Minderről azonban csak meglehetősen szűk szakmai közönség szerzett tudomást. Dolmányos István most azt a fontos feladatot vállalta magára, hogy olvasóinknak az eddignél jóval szélesebb körét ismertesse meg a két nép művelődési kapcsolatainak kialakulásával és fejlődésével. Dolmányos az összes eddigi kutatások eredményeit figyelembe vette, könyvét mégsem nevezhetjük csak a különböző cikkeket összefoglaló kompilációnak. Az elszórt adatokat összefüggő keretbe foglalta, a kapcsolattörténet egyes tényeit sokoldalúan megvilágította, megrajzolta társadalmi hátterüket. Dolmányos több fontos kérdésben kibővítette az eddigi kutatások körét. Igen érdekesen mutatja be például

tudományos, zenei, képzőművészeti kapcsolataink fejlődését, amelyről az eddigi tanulmányok semmit, vagy csak nagyon keveset mondtak.

A szerző korszakonként áttekinti a jelentősebb orosz írók műveinek magyar fordításait, s azoknak kritikai fogadtatását. Külön felhívja a figyelmet arra, hogyan vélekednek a magyar írók az orosz irodalomról. Nem elégszik meg a már eddig megjelent bibliográfiai adatok felhasználásával, hanem olyan új területekre is ráirányítja a kutatók figyelmét, amelyeket eddig még nem tártak fel. Így például gazdag orosz irodalmi anyagot talál az Ugron-csoport *Magyarország* c. lapjában, élénktárja a Szabó Ervin hagyaték eddig ismeretlen orosz vonatkozásait, ismerteti Justh Zsigmond naplóját.

Szemléletes és sok tekintetben új az utolsó fejezet, amelyben a szerző az orosz irodalom magyar fogadtatásának 1909—1919-ig terjedő szakaszát vizsgálja fel. E fejezetben fontos helyet foglal el Gorkij. Igen tanulságos a Gorkij művek magyarországi elterjedésének elemzése. Mindössze egy adatot szeretnénk helyesbíteni. Az *Any*a magyarországi megjelenését Dolmányos az eddigi kutatások alapján 1912-re teszi. Nemrég rátaláltam a *Magyar Szó* 1908-as évfolyamában Gorkij regényére, amelynek minden bizonnyal ez az első magyar fordítása (*Magyar Szó* 1908. április 12—szeptember 2.).

A könyv külön érdemeként kell megemlítenünk, hogy nemcsak az orosz irodalom magyar fogadtatásáról tájékoztat, hanem kiter a magyar irodalom oroszországi visszhangjának kérdésére is.

Dolmányos egyik kritikusa a mű szerkezetét kifogásolta. Ez nem egészen jogos, mert a szerző az anyaghoz képest a könyv eléggé áttekinthető. Csak a névmutatót hiányoljuk, amely segítené az olvasót a tájékozódásban. Ez a szemrehányás azonban a kiadót illeti. A szerzőnek azt vethetjük fel, hogy egyes esetekben nem eléggé ellenőrzött tényekből von le következtetéseket, illetve a koncepció kedvéért helyenként leegyszerűsíti a tényeket. Az első fejezetben például így ír: „A különböző országokban küzdő haladó művészeti irányzatok rokonszenveztek egymással, de ellenségüknek tartották a haladás kerékkötőinek bájolgását, még ha nyelvükön szót is hozzájuk. Ady szerette Tolsztojt, de nem állhatta Szabolcskát, Nyekraszov szerette Petőfit, de nem kedvelte Bulgariint. Jellemző módon Tormay Cecil Andrejevért lelkesedett, a Russzkij Vesztnyik viszont leginkább Herczeg Ferencet fordította.” (Dolmányos István; i. m. 11. l.). A tétel kétségtelenül helyes, a bizonyító példák azonban nem mind meggyőzőek. A nem éppen szavahihető Sarapov állításán kívül, sajnos nincsen kézzelfogható bizonyítékunk arról, hogy Nyekra-

szov szerette Petőfit. A *Russ: kij Vesztnyk* valóban reakciós irányzatú folyóirat volt, de nemcsak Herczeg Ferenc, hanem többek között Mikszáth Kámán műveit is buzgón népszerűsítette. Dolmányos elmarasztalóan említi, hogy Tormay Cecília szerette Andrejevet. Másutt viszont dicsérően emeli ki, hogy Ady Tóth Bélával szemben „néhány nyugat-európai haladó íróval együtt Leányid Andrejevet is megvédte (uo.¹ 179. l.)

Gáspár Imrét, mint a „80-as évek eleji haladó irodalmi körök... jelentős alakját” említi, s többször, helyesen, hivatkozik arra, hogy Gáspár szerette az orosz irodalmat. Az utolsó fejezetben is, mint „az orosz irodalom régi szerelmeséről” ír Gáspárról (uo. 156. l.) s melegen méltatja annak Gorkij-értékelését. Néhány lappal később a reakciós, klerikális kritika Tolsztoj-ellenes kirohanásait ismerteti, s megállapítja, hogy a *Magyar Szemle* Tolsztojt „két évszázad legnagyobb Tartuffe-jének” nevezte. Azt azonban nem említi meg, hogy ezt a cikket is Gáspár Imre írta, s nem is próbálja Gáspár ellentétes nyilatkozatait megmagyarázni. Egy két pontatlanságot is szemére vehetünk a szerzőnek, pld. azt hogy Komlós Aladár, Gorkij magyar fogadtatását tárgyaló tanulmányát Radó Györgynek tulajdonítja (155. l.)

A fentemlített hiányosságok részletkérdésekkel kapcsolatosak, Dolmányos módszerének egészére nem jellemzőek. Világos, olvasmányos könyve nemcsak népszerűsítő feladatát tölti be jól, haszonnal forgathatják az orosz—magyar kapcsolatok kutatói is.

D. Zöldhelyi Zsuzsanna

Móricz Zsigmond: Este tűz mellett. (Elbeszélések, cikkek, rajzok.) Összegyűjtötte, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Szaltnai Rezső. Bratislava, 1957. Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó. 338 l.

Szaltnai Rezső kötetbe gyűjtötte Móricz Zsigmond felvidéki és szlovákiai tárgyú elbeszéléseit, cikkeit, karcolatait. Móricz írói természetén ismeretében is meglepően terjedelmes és gazdag anyag gyűlt így össze. A könyv szerkesztője elsősorban nyilván a csehszlovákiai magyar olvasóknak szánta ezt a gyűjteményt, hogy egyetlen kötetben adhassa kézbe csaknem mindazt, amit Móricz a kisepikai műfajokban szlovákiai emberekről írt. Az író demokratikus felfogásának is szép tanúsága ez a gyűjtemény. Őt nemcsak a csehszlovákiai magyarság helyzetének megítélésében vezette a szomszédos népek békés barátságának a gondolata, de már a világháború vége felé is azt hirdette, hogy a szlovákoknak is meg kell kapniuk azokat a jogokat, amelyek minden szabad népet megilletnek.

E nemes és hasznos missziók mellett irodalomtörténeti jelentősége is van Szaltnai

Rezső gyűjteményének. A mintegy félszáz szlovákiai tárgyú, vagy legalábbis szlovákiai környezetben játszódó írás újra felhívja a figyelmet arra, hogy Móricz írói működésében milyen nagy jelentőségű volt a felvidéki és szlovákiai vidékeknek, városoknak, embereknek. Első nagylángú publicisztikai írásában, amely a tragikus ököritói tűzvész megdöbentő hírére szinte robbanó erővel tört ki belőle, így ír a tűz martalékká vált szatmári emberekről: „Mind halottam, valamennyit gyászolom. Földieim, véreim, s ami a művészek talán legfontosabb: a modelljeim! Ott tanultam megismerni nemcsak a magyar parasztot, hanem az embert is...” Móricz emberábrázoló művészetének alapanyaga és kiindulópontja valóban a szatmári magyar volt és bizonyos mértékig (népi figurák rajzában) az is maradt élete végéig. De annál nagyobb érdeklődéssel, az életábrázoló művész nagy mohóságával figyelte meg a felvidéki, szlovákiai városkák embereit is. Első feleségének családja és rokonsága, valamint távolabbi környezete révén új emberanyagot fedezett fel. A sors korlátait feszegető, nagyra törő szatmári parasztok után itt beosztó, törekvő és kimértégűkben már sokszor karikatúrává váló kispolgárokat ismer meg és szikár, kuporgató asszonyaikat. De a népre is figyel, a bányászlányokról rajzolt karcolata új színeket hozott művészetébe. Ismeretlen, új világ nyílt meg előtte! „Feleségem ojtotta belém a szeretetet a hegyek és a szlovákok iránt, ő nyitotta meg nekem egy új lelki élet kapuját, amely élet addig nekem teljesen ismeretlen volt — mondta Móricz egy szlovák újságírónak adott nyilatkozatában. — Neki köszönhetem, hogy íme eljuttottam idáig, hogy értékelni tudom minden emberi faj munkáját s azt egyenlő értékű tényezőnek tartom a műveltség terén.”

Minden eddigi válogatásnál erősebben reprezentálja ez a gyűjtemény, hogy Móricz számára milyen elemi öröm volt és milyen határozott írói törekvés mindenféle emberi beszéd lejegyzése, valóságos leköltözése. A kritika sokszor ünnepelte Móriczban a legeredetibb, társadalmi és néprajzi vonatkozásban egyaránt a legérzékenyebb magyar rétegek irodalmi felfedezőjét. Ez valóban igaz, de azzal a kiegészítéssel, hogy Móricz elveitől és írói gyakorlatától távol volt minden nyelvi vagy néprajzi purizmus, a szó legtágabb értelmében is. Ő a keverék nyelvet is hűen jegyzi le, abban is az élet valóságának konkrétumát látja, a magyart hibásan beszélő szlovákok szavait, beszédfordulatait is hűen rögzíti, éppúgy, mint a szlovák nyelvkörnyezetben élő magyarok, vagy a mecenzéfi németek idegenszerű magyar beszédét.

Az értékes kötet olvasásának örömet egyetlen, bár többször ismétlődő mozzanat zavarja. Nem volt helyes, hogy az időrendi